ಎನ್. ಹವಳಯ್ಯ

ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ನಾಣ್ಯಗಳು

ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಆಗಿಂದ್ದಾಗ್ಗೆ ಕೇಳುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಪೂರ್ವ ಚಲುಕ್ಯರ ಅಥವಾ ಬದಾಮಿ ಚಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತೃಪ್ತಿಕರವಾದ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಚಲುಕ್ಯರು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತಿಗೆ ಬಂದರೆಂಬ ವಾಸ್ತವಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಹರ್ಷನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ಖ್ಯಾತಿಯು ಈ ವಂಶದ ರಾಜರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಐಹೊಳೆ ಬಾದಾಮಿ ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಹಾ ಕೂಟದಲ್ಲಿ ಅವರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ರಂಗದ ಅದರಲ್ಲೂ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅವರ ಕೊಡುಗೆ ಅಪಾರ. ಈ ಮೇಲಿನ ಅಂಶಗಳಿಂದ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಒಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಯಾರೇ ಆದರೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ದುರಾದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಚಲುಕ್ಯರ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಷಯ ಬಲು ಕಡಿಮೆ. ಇದು ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ಚಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯಗಳ ಚಲಾವಣೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ವಸ್ತು ವಿನಿಮಯವೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ನಿಯಮವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಯೋಚಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ. ಈ ಮೇಲಿನ ಅಂಶವನ್ನು ದೊರೆಯುವ ಎಲ್ಲಾ ಆಧಾರಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ, ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ರಾಜವಂಶದ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಎಲಿಯಟ್ ಎಂಬುವವರು ಪ್ರಥಮವಾಗಿ, ತಮ್ಮ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.[1] ಆದರೆ ಅವರಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಬರಹವಾಗಲಿ ಗುರುತುಗಳಾಗಲಿ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಈ ರಾಜವಂಶದ ರಾಜರುಗಳ ಯಾವ ಹೆಸರನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬಿರುದನ್ನಾಗಲಿ ಈ ನಾಣ್ಯಗಳು ಒಳಗೊಂಡಿಲ್ಲ. ನಾಣ್ಯದ ಮುಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ವರಾಹದ ಚಿತ್ರವಿದ್ದು ಅದರ ಹಿಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹೂವಿನ ವಿನ್ಯಾಸದ ಚಿತ್ರ ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ಈ ವಂಶದ ರಾಜಲಾಂಛನವಾದ ವರಾಹದ ಚಿತ್ರ ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಕಂಡುಬಂದಿರುವ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾಣ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು, ಈ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ಚಾಲುಕ್ಯರ ನಾಣ್ಯಗಳೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನೂರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಶಾಸನಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಬರಹವಿಲ್ಲದ ಈ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹಲವರು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಲುಕ್ಯರ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವರಾಹ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ನಾಣ್ಯಗಳಿಗೆ ವರಾಹ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಈ ಹೆಸರು ಮುಂದಿನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ ವರಾಹದ ಚಿತ್ರ ಹೊಂದಿರಲಿ, ಹೊಂದಿಲ್ಲದಿರಲಿ, ಆ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಹೀಗೆ ವರಾಹ ನಾಣ್ಯಗಳ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.[2] ಆದರೆ ಇದು ಸಹ ಊಹೆಗಳ ಮೇಲೆ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಎಸ್. ರಾಮಯ್ಯನವರು ಎರಡು ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಾಣ್ಯಗಳೆಂದು ವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.[3] ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಈ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇವರೊಬ್ಬರೇ ಈ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುವುದು. ಇದುವರೆಗೆ ಯಾರೂ ಕೂಡ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಇವರ ವಾದವನ್ನು ಧೃಡಪಡಿಸಿದ್ದೇ ಇಲ್ಲ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಉಳಿದೆರಡು ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮಿಶ್ರ ಲೋಹದ ನಾಣ್ಯಗಳು. ಮೊದಲು ಎರಡು ನಾಣ್ಯಗಳು 117 ಗ್ರೇನ್ ತೂಕದ್ದಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಮುಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವಿಕ್ರಮ ಎಂಬ ಪದವಿದ್ದು ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರ ಚಿತ್ರದ ಜೊತೆಗೆ ಅವರ ಕುಲದೇವರಾದ ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಚಿತ್ರವಿದೆ. ಈ ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಎಸ್. ರಾಮಯ್ಯನವರು ಒಂದು ನವಿಲಿನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಸಹ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದುವರೆದು ಈ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 655 ರಿಂದ 681 ರವರೆಗೆ ಆಳಿದ ಈ ವಂಶದ ದೊರೆಯಾದ ಮೊದಲನೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಚಲಾವಣೆಗೆ

ತಂದನೆಂದು ವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಿಶ್ರಲೋಹದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳಂತೆ ಇದ್ದು ಶ್ರೀ ವಿಕ್ರಮ ಮಹಾರಾಜ ಎಂಬ ಏಳನೇ ಶತಮಾನದ ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿಯ ಬರಹವಿದೆ. ಏನೇ ಆದರೂ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಈ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಪುರಾವೆಗಳನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ಅದು ಚಾಲುಕ್ಯರು ಹೊರಡಿಸಿದ ನಾಣ್ಯಗಳೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ವಾದದ ಪ್ರಕಾರ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಾಣ್ಯಗಳ ಪದ್ಧತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಶಾಸನಗಳು ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಈಗ ನಾವು ಚಲುಕ್ಯರ ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ನೋಡೋಣ. ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲಿನ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮಂಟಪದ ಮೊದಲನೆ ಕಂಬದ ಶಾಸನವು ಮಹದೇವ ಗೆರೆಯ ಹೆಗ್ಗಡೆಯಾಗಿದ್ದ ಪೊಲಿಯಾಚಿಯು ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದ 51 ಚಿನ್ನದ ಗದ್ಯಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[4] ಈ ಕೊಡುಗೆಯು ವಿಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇದೇ ಸ್ಥಳದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ ಶಾಸನವು ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು 30 ನಿವರ್ತನ ಭೂಮಿಯನ್ನು, 30 ಗದ್ಯಾಣಗಳಿಗೆ ಖರೀದಿಸಿ ವಿಜಯೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ವ್ಯವಹಾರದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[5]

ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿನ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಹಣವನ್ನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬಳುಸುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಲಾಡಖಾನ್ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊರಗೋಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಚೆನ್ನಮ ಸೋಮಯಾಜಿಯ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತ ಒಂದು ಗದ್ಯಾಣವನ್ನು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಶ್ರೀಮಂತ ಚೌಲ, ಧಾರಣ, ಉಪನಯನ ಮತ್ತು ಸಮವರ್ತನಕ್ಕೂ ಎರಡು ಗದ್ಯಾಣಗಳನ್ನು ಮದುವೆಗೆ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕ್ಕೂ ಮೂರು ಗದ್ಯಾಣಗಳನ್ನು ಚಾತುರ್ಮಾಸಕ್ಕೂ ನಾಲ್ಕು ಗದ್ಯಾಣಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಸ್ಟೋಮಕ್ಕೂ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯಾಣ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಭಾರಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.[6] ದುರ್ಗ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವಿದ್ದು ಅದು ಸಹ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನವು ಒಂದು ಪೊರೆ ಭಾರಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ವೀಸೆಗಳಂತೆ, ಆದಿತ್ಯ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[7] ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯಿರುವ ಎಂಟನೆ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವು, ದ್ವಾದಶದ ಆಚರಣೆ, ಅಂದರೆ ಹನ್ನೆರಡು ದಿನಗಳ ಹಬ್ಬದ ಆಚರಣೆಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರದ ಒಂದು ನೂರ ಹನ್ನೆರಡು ಗದ್ಯಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[8] ಮಂಗಳೇಶನ ಬಾದಾಮಿ ಗುಹಾ ಶಾಸನವು ಲಂಜಿಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ, ಹಾರ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಅರ್ಧ ಮಾಸೆಯನ್ನು ದತ್ತಿ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[9] ಭೋಗ ಶಕ್ತಿಯ ಅಂಜನೇರಿಯ ಶಾಸನವು ರೂಪಕ ಎಂಬ ಒಂದು ವಿಧದ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ.[10] ಬಹುಶಃ ಇವು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳಿರಬಹುದು. ಎರಡನೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ ಶಾಸನಗಳು ಪಣವನ್ನು ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.[11]

ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ವಾಣಿಜ್ಯವು ಬಹಳ ಉಚ್ಚಮಟ್ಟದಲ್ಲಿತೆಂಬುದನ್ನು ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಐಯ್ಯಹೊಳೆ ಅಥವಾ ಆರ್ಯಪುರ ಅಥವಾ ಇಂದಿನ ಐಹೊಳೆಯು ವಾಣಿಜ್ಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮುಖ್ಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಅವರಿಗೆ ಅವರದೇ ಆದ ಒಂದು ಸಂಘವಿದ್ದು ಸದಸ್ಯರು ವ್ಯಾಪಾರದ ಸಲುವಾಗಿ ಭಾರತದ ಹೊರಗಿನ ದೂರ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸರಕುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಇದು ಟಂಕಿಸಿದ ನಾಣ್ಯಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ಆಧಾರಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ನಾವು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

1. ನಾಣ್ಯಗಳ ಅಭಾವ ಅಥವಾ ಕೊರತೆಯು, ನಾಣ್ಯಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

2. ಗದ್ಯಾಣ ರೂಪಕ ಪಣ ಮತ್ತು ವೀಸ ಮುಂತಾದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಅನೇಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಇತರ ರೀತಿಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುದ್ದನ್ನು ಶಾಸನಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.

3. ಚಾಲುಕ್ಯರ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ವರಾಹಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದನ್ನು ಯಾವ ಶಾಸನಗಳೂ ದೃಡಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಗದ್ಯಾಣಗಳು ಅಂದಿನ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಚಿನ್ನದ

ನಾಣ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಬಹುಶಃ ಜನರು ಈ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ವರಾಹ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕಂಡು ಇವುಗಳನ್ನು ವರಾಹ ಎಂದು ಕರೆದಿರಬಹುದು.

4. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಉಚ್ಚಮಟ್ಟದ ವಾಣಿಜ್ಯ ಹಾಗು ವ್ಯಾಪಾರವು ನಾಣ್ಯಗಳ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಣ್ಯಗಳ ಅಭಾವವು ಅಂದಿನ ವ್ಯಾಪಾರ ಹಾಗೂ ವಾಣಿಜ್ಯದ ಕುಸಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

5. ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತರಲು ಅವರ ರಾಜಧಾನಿಯ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ಉತ್ಖನನ ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

6. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಕ್ಷಿ ಪುರಾವೆಗಳಿಂದ ಚಾಲುಕ್ಯ ದೊರೆಗಳು ಚಿನ್ನದ, ತಾಮ್ರದ ಬಹುಶಃ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಟಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬರಬಹುದು.

ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

1. ಸರ್. ವಾಲ್ಟರ್ ಎಲಿಯಟ್: 'ಕಾಯಿನ್ಸ್ ಆಫ್ ಸದರನ್ ಇಂಡಿಯಾ' ಚಿತ್ರ 1,9,21 ಮತ್ತು 23.
2. ಎ.ವಿ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ: 'ದಿ ಕಾಯಿನ್ಸ್ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ' ಪುಟ 67.
3. 'ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ದಿ ನ್ಯುಮಿಸ್‌ಮ್ಯಾಟಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ': ಸಂ. 26, ಪು. 244, ಸಂ. 27, ಪು46.
4. ಎ.ಎಮ್. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ: 'ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು' ಪು 20.
5. 'ಎಪಿ. ಇಂಡಿಕಾ' ಸಂ. 3, ಪು 1.
6. 'ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಇನ್ಸ್ಕ್ರಿಪ್ಷನ್ಸ್' ಸಂ. 8, ಪು 287.
7. ಎ.ಎಮ್. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ: 'ಐಹೊಳೆ ದೇವಾಲಯಗಳು', ಪು 149.
8. ಎ.ಎಮ್. ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ: 'ಐಹೊಳೆ ದೇವಾಲಯಗಳು', ಪು 151.
9. 'ಇಂಡಿಯನ್ ಆಂಟಿಕ್ವೆರಿ' ಸಂ. 10 ಪು. 59
10. 'ಎಪಿ. ಇಂಡಿಕಾ': ಸಂ. 25, ಪು 225.
11. 'ಎಪಿ. ಇಂಡಿಕಾ': ಸಂ. 14, ಪು 188.